

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM
NAZİRLİYİ.
F. KÖÇƏRLİ ADINA RESPUBLİKA UŞAQ KİTABXANASI ELMİ METODİKA
ŞÖBƏSİ**

Azərbaycan dili milli varlığımızın aynasıdır.

(“21 fevral – Ana dili günü” nə həsr olunmuş metodik vəsait)

BAKI – 2010

TƏRTİBÇİDƏN

Dil cəmiyyətin ən dəyərli mənəvi sərvətidir. Hər bir xalqın inkişafı, həyatı, mübarizəsi onun dili ilə sıx bağlıdır. Belə ki, hər bir xalq öz tarixini, milli mənəvi dəyərlərini, adət-ənənəsini gələcək nəsillərə məhz dil vasitəsilə çatdırır. Rus pədaqoqu K. D. Uşinskinin dediyi kimi bir xalqı məhv etmək üçün onun dilini əlindən almaq kifayətdir. Elə buna görə də tarix boyu yurdumuza hücum edən yadellilər ilk əvvəl dilimizi məhv etməyə çalışmışlar. Biz də məhz bu səbəbdən dilimizi qorumalı, ona sahib çıxmalıyıq.

Dilimizin inkişafında, onun uşaqlara sevdirməsində kitabxanaların rolu əvəzəilməzdir. Öz fəaliyyətində Ana dilimizin uşaqlara aşılması, onlara sevdirməsini əsas tutan kitabxanamız, bu istiqamətdə daha yaxşı nəliyyətlər əldə etmək məqsədilə aşağıdakı metodiki vəsaiti sizə təqdim edir. Vəsaitdə ana dilimizin keçdiyi tarixi yollar işıqlandırılmaqla yanaşı, mövzu ilə əlaqədar keçirilə biləcək tədbirlərlə bağlı məlumatlar da öz əksini tapmışdır .

Metodik vəsait iki hissədən ibarətdir. Birinci hissə “Ana dilimiz xalqımızın etnik-mədəni varlığının ifadəsidir.” adlanır. Bu hissədə ana dilimizin inkişaf tarixindən, bu sahəyə dair qəbul olunmuş sərəncam və qanunlardan söhbət açılır.

Vəsaitin “Ana dilim şirindir” adlı ikinci hissəsində kitabxanalarda mövzu ilə əlaqədar keçiriləcək tədbirlər haqqında məlumat verilir.

I. Ana dili xalqın etnik-mədəni varlığının ifadəsidir.

21 fevral bütün dünyada Beynəlxalq Ana dili günü kimi qeyd olunur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 1999-cu ilin noyabrında Banqladeş səfirinin təşəbbüsü ilə fevralın 21-ni Beynəlxalq Ana dili günü elan edib. Hadisənin tarixi isə bir qədər də əvvələ gedir. 21, 22 fevral 1952-ci ildə Pakistanda benqal dilinin qadağan edilməsinə etiraz olaraq keçirilən aksiyada polis və silahlı qüvvələrin müdaxiləsi nəticəsində 3 nəfər şəhid olmuşdur. Banqladeş nümayəndələri fevralın 21-ni məhz həmin şəhidlərin xatirəsinə ehtiram əlaməti kimi “Ana dili” günü adlandırılması haqqında müraciət ediblər. Beləliklə də YUNESKO nun növbəti iclasında 21 fevral Beynəlxalq Ana dili günü elan olundu. Düz 9 ildir ki, dünyada məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşən dillərin qorunması məqsədilə hər il keçirilən Beynəlxalq Ana dili günü hər kəsə öz doğma dilinin varlığını hiss etmək, onunla qürur duymaq, onu qorumaq, inkişaf etdirmək hüququ olduğunu bir daha xatırladır. Ən sadə şəkildə desək, dil ünsiyyət vasitəsidir, bununla yanaşı, dil millətin simasını səciyyələndirən amillərdən biri, bəlkə də, birincisidir. O, hər hansı bir xalqın varlığının təzahürü, onun milli sərvəti, qan yaddaşdır.

Dil hər bir xalqın etnik fərdiliyini özündə təcəssüm etdirən çox mühüm bir amildir. Hər bir xalqın dili onun siyasi, ictimai, mədəni həyatı ilə sıx bağlı olur. Həmin sahələrdəki dəyişikliklər, bir qayda olaraq dildə də öz əksini tapır. Dil tarixinin müxtəlif dövrlərə və həmin dövrlərin çeşidli mərhələlərə ayrılması da xarici və daxili amillərdən asılı olur. Bu dövr və mərhələlər özündən əvvəlki dövrə və ya inkişaf mərhələsinə görə yeni dövr və ya yeni mərhələ adlanır. Əski türk dillərindən olan Azərbaycan dili də bu baxımdan istisnalıq təşkil etmir.

Dünyanın tarixi təcrübəsi göstərir ki, xalqların ana dilinin təşəkkülündən sonrakı inkişafı, müxtəlif dillər əhatəsində nüfuz qazanması dövlətin və millətin məxsusi dəyərlər üzərində təkamül prosesi keçmiş ilə sıx bağlıdır. Bu mənada kökü çox-çox qədimlərə gedib çıxan Azərbaycan dilinin də formalaşması tarixi vardır. Dilimizin daima təmasda olduğu türk dilləri içərisində ədəbi, ictimai-siyasi, ideoloji mövqeyinin tarixi mərhələlərə uyğun şəkildə möhkəmləndirilməsi onu zəngin əsaslar üzərində formalaşan dil kimi səciyyələndirir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan dili türk dillərindən biridir, türk, qaqauz, türkmən dilləri ilə birlikdə Altay dili ailəsinin oğuz yarımqrupuna daxildir. Dilimiz Azərbaycandan başqa, Rusiyada, xüsusilə Dağıstanda, Gürcüstanda, İranda, İraqda, Türkiyədə, Suriyada, Ukraynada, ABŞ-da, Böyük Britaniyada, Almaniyada, habelə Qazaxıstanda, Özbəkistanda və Türkmənistanda yayılmışdır. Ana dilimizdə danışanların ümumi sayı təqribən 50 milyon nəfərdir.

Azərbaycan dilinin yazısı XIII əsrdə formalaşmağa və ədəbi ümumoguz ənənələri dilindən ayrılmağa başlamışdı. Həmin proses əsasən XV-XVI əsrlərdə başa çatmışdı. Həmin dövr Azərbaycan dilinin çiçəklənmə dövrü idi. Nəsimi, Xətai və Füzuli kimi klassik şairlər ədəbi Azərbaycan dilində yazıb yaradırdılar. Ensiklopedik məlumatlara görə, Azərbaycan dilinin təşəkkülündə eramızın 1-ci minilliyində Azərbaycan ərazisində məskunlaşmış hun, bulqar, Xəzər, on oğuz, basil, peçeneq və s. türkdilli tayfalar iştirak etmişlər. Azərbaycan dilinin ümumxalq

dili formasının təqribən VII-IX əsrlərdə sona çatması ehtimal edilir. Belə bir məlumat var ki, hələ V əsrdə müasir Azərbaycan ərazisindəki Qafqaz Albaniyasında mövcud olmuş əlifba ilə dini və bədii məzmunlu orijinal kitablar və tərcümə kitabları yazılmışdı. VII-IX əsrlərdə Azərbaycan mədəniyyətinə ərəblərin, XI əsrdə isə iranlıların təsirinin güclənməsinə baxmayaraq, Azərbaycan dili öz inkişafından qalmamışdı. Azərbaycan dili uzun bir müddət "türki", "türk dili", "Azərbaycan türkcəsi", bəzən isə "tatar dili", "Qafqaz tatarlarının dili" (xüsusən rus dilində yazılmış əsərlərdə) adlandırılmışdır. Müasir Azərbaycan ədəbi dili canlı danışıq dili ilə tarixən üzvi surətdə bağlı olub, qarşılıqlı əlaqə şəraitində inkişaf etmişdir. Azərbaycan dili qrammatik quruluşuna görə iltisacı dillərdəndir və türk dillərinin ümumi qrammatik əsaslarına uyğundur. Müasir Azərbaycan dilində sadə və mürəkkəb cümlələrin bir çox növü ilə ən mürəkkəb fikri məqsədəuyğun çalarlıqla ifadə etmək olur. Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin əsası türk dillərinə mənsub ümumi mənşəli sözlərdir. Müasir Azərbaycan dilində alınma sözlər də var. Əsasən dilimizə müxtəlif tarixi dövr və hadisələrlə əlaqədar olaraq ərəb, fars, rus və Avropa dillərindən keçmişdir. Azərbaycan dilinin lüğət tərkibi zəngindir.

Azərbaycan ədəbi dilinin lüğət tərkibində 100 minədən çox söz var. Dilimizin şərq (Quba, Bakı, Şamaxı dialektləri, Muğan və Lənkəran şivələri), qərb (Qazax, Gəncə, Qarabağ dialektləri və Ayrım şivəsi), şimal (Şəki dialekti və Zaqatala-Qax şivəsi), cənub (Naxçıvan, Ordubad, Təbriz dialektləri və Qərbi Azərbaycan-İrəvan şivəsi) dialektləri və şivələri mövcuddur.

Azərbaycan ədəbi dilinin təqribən min illik tarixi var. IX-X əsrlərdə şifahi, XI əsrdən isə yazılı qol üzrə formalaşan Azərbaycan ədəbi dili əsasən üç inkişaf dövrü keçmişdir: ümumxalq dili əsasında ədəbi dilin formalaşması və inkişaf dövrü (IX-XVIII əsrlər); milli dil əsasında ədəbi dilin qurulması və sabitləşməsi dövrü (XIX əsr və XX əsrin başlanğıcı); milli ədəbi dilin dövlət dili kimi yenidən qurulması dövrü. Birinci dövrün başlanğıcında şifahi ədəbi dil əsas rol oynamışdır. Həmin dövrün ən zəngin abidəsi "Kitabi Dədə Qorqud"dur. XIII-XIV əsrlərdə yazılmış bir çox əsərlərin yetkin dili ədəbi dil əsaslarının daha əvvəllər yarandığını göstərir.

Dili xalq yaradır. Lakin onun yaşayış nəsildən –nəsilə ötürülməsi, görkəmli şəxsiyyətlərin, qüdrətli dövlət başçılarının hesabına başa gəlir. Dilin durmadan zənginləşməsi onun statusundan, işlənmə arealından çox asılıdır. Ölkələr işğal olunanda dilin də sərhədləri daralır, hüdudları da pozulur. Dil də insan kimi əsir düşür, cəmiyyətdən təcrid olunur, funksionallığını itirib aradan çıxır. Min illər boyu folklorda, xalq nəğmələrində məişət qayğılarında özünü tanıdan ana dilimiz təxminən 500 il əvvəl Səfəvi hökmdarı, şair Şah İsmayıl Xətəinin zamanında geniş fəaliyyət statusuna yüksələ bildi. Bu vaxta kimi türkün zəfər yürüşləri, oğuzların hərbi səfərləri, qanunları, fərmanları farsca, ərəbcə yazılırdı. Beləliklə Ş. İ. Xətai tarixdə qurucu yaradıcı türklərdən biri kimi qalan ana dilimizin də sərhədlərini ölkənin hüdudları kimi genişləndirdi.

Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi hüquqi aktlarla təsbit olunması məsələsi hələ 20-ci əsrin əvvəllərində - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hakimiyyəti dövründə də aktualıq kəsb etmişdir. O zaman parlamentin istifadə etdiyi dil Azərbaycan türkcəsi idi. Qeyri millətlərdən olan yerli əhəlinin nümayəndələri çıxışlarının rus dilində olmasını təklif edəndə parlamentin iclaslarından birində bu

məsələ geniş müzakirə olunmuş və xüsusi qərar qəbul edilmişdi. Qərara əsasən parlamentin rəsmi dili Azərbaycan dili elan olunmuş, digər millətlərin nümayəndələrinin öz çıxışlarını rus dilində etmələri hələlik məqbul sayılmışdı. Bununla belə rəsmi sənədlər ana dilində tərtib edilirdi.

Azərbaycan dövləti ikinci müstəqillik dövründə xalqın dilinin ümumişlək səviyyəyə çatması, dünya sisteminə daxil olması məsələlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Bu prosesi izləyərkən aydınlaşır ki, dilimizin beynəlxalq sistemə daxil olması istiqaməti XIX əsrin sonlarından güclənmiş, dövlətçik tariximizdə bu proses gerçək rəsmi, nəzəri-təcrübi ifadəsini XX əsrin sonlarından tapmışdır. Azərbaycan dilinin müstəqilliyi ideyaları ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin dövlətçilik düşüncələrində önəmli yer alan məsələlərdən biri olmuşdur. 1995-ci ildə ölkəmizin yeni konstitusiyasının qəbul olunması ilə özünün tarixi, mənəvi, siyasi haqqını alan Azərbaycan dili hazırki dövrə kimi dövlət səviyyəsində müasir vəziyyətini, mövqeyini formalaşdırmaq yönündə mühüm qərar və sənədlərlə əhatələnmişdir. Bu mərhələlərdə dövlətin milli dil siyasətinin uğurla və dolğun aparılması ictimai xarakter daşımaqla həm də ona “dövlət dili” statusu qazandırmışdır.

1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası hazırlanarkən dövlət dilinin necə adlandırılması ilə bağlı müxtəlif təkliflər olmuşdu və onların çox böyük əksəriyyətində ana dilimizin “Azərbaycan dili” adlandırılması ideyası dəstəklənirdi. Müzakirələrin nəticəsi olaraq 1995-ci il Konstitusiyasının 21-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasında dövlət dilinin “Azərbaycan dili” olması öz əksini tapdı.

Ümummillə liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan dilinin qorunmasına və inkişafına tarixin bütün dövrlərində xüsusi diqqət yetirmişdir. 2001-ci ilin 18 iyununda ümummillə liderimiz “Dövlət dilinin təkmilləşdirilməsi haqqında ” fərman imzalamışdır. Bu tarixi sənəd dilimizin inkişafı və tətbiqi sahəsində meydana çıxan problemlərin həllində mühüm rol oynamışdır. Həmin fərmanda Azərbaycan Prezidenti yanında Dövlət Dil Komissiyasının yaradılması nəzərdə tutulurdu. Dünyanın heç bir dövlətində analoqu olmayan belə bir qurumun yaradılması ana dilimizin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsinə daha effektiv şəkildə nəzarət etmək və bu prosesi ümummillə maraqlar kontekstində tənzimləmək məqsədi daşıyırdı. 2001-ci il avqustun 9-da Azərbaycan prezidenti yeni fərman “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” mühüm bir sənəd imzaladı. Fərmanda deyilir: “Hər il avqust ayının 1-i Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi qeyd edilsin”. Həmin sənədə görə 2001-ci ilin 1 avqustundan etibarən latın qarfikalı Azərbaycan əlifbasına keçid reallaşdı.

2003-cü ilin yanvar ayının 2-də isə Heydər Əliyevin fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasının qanunu” qüvvəyə mindi. Həmin qanunda dövlətin ana dilinə qayğısı sahəsindəki əsas vəzifələri dəqiq şəkildə göstərilmişdi. “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” qanun dövlət dilinin inkişaf proqramının hazırlanmasını və dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsait hesabına həmin proqramın həyata keçirilməsinin maliyyələşdirilməsini hökumətin başlıca vəzifələrindən biri kimi göstərir.

Əsası ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan bu siyasət hazırda cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir. Prezidentin “Azərbaycan dilində latın qarfikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı da öz ictimai-tarixi əhəmiyyətinə görə kifayət qədər uğurlu bir sənəd kimi qiymətləndirilməlidir. Bu da cənab prezidentimizin milli-mənəvi dəyərlərimizə, elmin və mədəniyyətin inkişafına böyük diqqət yetirdiyini göstərir. Ən əsası isə nəşr olunmuş həmin kitablar respublikamızın bütün kitabxanalarına və məktəblərinə pulsuz hədiyyə edilmişdir. Bununla da kitabxana fondlarının latın qrafikalı ədəbiyyatla tamamilə təchizi başa çatmışdır.

II. “Ana dilim şirindir”. Uşaq kitabxanalarında keçiriləcək tədbirlər.

Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir. Müstəqil status almış Azərbaycan dilinin geniş tətbiq edilməsi və sərbəst inkişafı üçün münbit zəmin yaranmışdır. Tarixin müxtəlif mərhələlərində dilimizə qarşı edilən haqsızlıqların, təzyiq və təhriflərin nəticələrinin aradan qaldırılması üçün hazırda ölkəmizdə çox əlverişli şərait mövcuddur. Dil öz daxili qanunları əsasında inkişaf edirsə də, onun tədqiq və tətbiq edilməsi üçün yaradılmış geniş imkanlar bu inkişafın daha sürətli və dolğun olmasına təkan verir.

Bütün xalqlarda olduğu kimi, Azərbaycan xalqının da dili onun milli varlığını müəyyən edən başlıca amillərdəndir. Dilimiz xalqın keçdiyi bütün tarixi mərhələlərdə onunla birgə olmuş, onun taleyini yaşamış, müxtəlif problemlərlə qarşılaşmışdır. O xalqın ən ağır günlərində belə onun milli mənliliyini, xoşbəxt gələcəyə olan inamını qoruyub möhkəmləndirmişdir. İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalan bu ən qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu bizim müqəddəs vətəndaşlıq borcumuzdur.

Dilimizin təbliği, onun qorunması bütün kitabxanaların başlıca vəzifələrindən biridir. Kitabxanalarda bununla əlaqədar bir sıra tədbirlər həyata keçirmək mümkündür.

Əgər məqsədimiz uşaqlara öz ana dillərini sevdirmək, ona hörmətlə yanaşmağı öyrətməkdirsə, ilk əvvəl biz kitabxanaçılar bəzi məsələləri nəzərə almalıyıq. Belə ki, uşaqları düzgün istiqamətləndirmək, onların diqqətini cəlb etmək üçün bir kitabxanaçı aşağıdakıları xüsusilə nəzərə almalıdır:

Əgər kitabxanaçı öz nitqini düzgün, gözəl, ifadəli qurursa, izah edəcəyi müddəaları aydın, xoşagələnlə ifadələrlə açıqlayırsa, onun informasiyası, səs tonu, mimika və jestləri fikrin düzgün çatdırılmasına istiqamətləndirilirsə, həmişə öz böyük məsləhətçisinə bənzəmək istəyən uşaq onun bütün hərəkətlərini özündə əks etdirməyə çalışacaq və beləliklə dilimizin zəngin incəliklərindən yerli-yerində istifadə edə biləcək. Təcrübələrdən belə qənaətə gəlmək olar ki, kitabxanaçının düzgün qurulmuş nitqi uşaqlarda böyük maraq oyadır.

Azərbaycan ədəbiyyatında bir çox sənətkarlarımızın yaradıcılığında ana dili mövzuna geniş yer verilmişdir. N. Nərimanov, Y. V. Çəmənəminli, Əli bəy Hüseynzadə, Əli Nəzmi, Ömər Faiq Nemanzadə, Cəlil Məmmədquluzadə öz yaradıcılıqlarında ana dili mövzuna müraciət etmişlər. Kitabxanaçı tərəfindən oxucuları həmin sənətkarlarımızın doğma dilimizə həsr etdikləri əsərlər barədə məlumatlandırmaları məqsədə uyğundur. Ana dilimizlə əlaqədar müxtəlif problemləri öz əsərlərində əks etdirən bir neçə yazığımız haqqında məlumatı sizə təqdim edirik.

Y. V. Çəmənəminli ana dilimizlə bağlı bir sıra məqalələrin müəllifidir. Yazısının əsərləri 2005-ci ildə 3 cildə nəşr olunmuşdur. Kitabın üçüncü cildində yer alan məqalələr arasında dil haqqında məqalələr öz əksini tapmışdır. “Dil məsələsi”, “Əcəmilik möhürü və onunla mübarizə” adlı məqalələr ana dilimizə həsr olunub. Hər iki məqalədə dillimizin kökünün daha yaxşı öyrənilməsi məsələsi

ilə yanaşı, yazıçılarımızın anlaşılıqlı dildə yazmaları, əhalinin dil cəhətdən maarifləndirilmələri tövsiyyə olunur. Yazıçı həm də uşaqların ana dilində oxuyub yazmamalarından, yazıçıların farsca yazmalarından, hətta adi cəmiyyət üzvlərinin sənəd və məktub yazdıqları zaman belə fars dilinə müraciət etmələrindən şikayət edir.

Ana dilimizlə bağlı yazıb-yaratmış yazıçılarımızdan biri də Əli bəy Hüseynzadədir. Əli bəy Hüseynzadənin Azərbaycanın amalına həsr etdiyi məqalələri içərisində ana dili ilə bağlı olanları xüsusilə oxucularda maraq doğurur. “Qəzetimizin dili haqqında bir neçə söz”, “Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir?”, “Gözüaçıq tacirlərimizə xitab”, “Yenə dil müşküləti”, “İngilis əsarı türk dilində” kimi məqalələrdə yazıçı dilimizlə bağlı müxtəlif problemlərə toxunur.

Yaradıcılığında ana dilimizə geniş yer verən sənətkarlardan danışarkən C. Məmmədquluzadənin adını çəkməmək qeyri-mümkündür.

C. Məmmədquluzadənin “Azərbaycan” məqaləsində də ana dilimizdən söhbət açılır. Məqalədən bir parçanı sizə təqdim edirik:

Bəzi vaxt otururam və papağımı qabağıma qoyub fikrə gedirəm, xəyalata cumuram. Özümdən soruşuram ki:

- Mənim anam kimdir?

Öz-özümə də cavab verirəm ki:

- Mənim anam rəhmətlik Zəhrabanu ana idi.

- Dilim nə dilidir?

- Azərbaycan dilidir.

- Yəni vətənim haradır?

- Azərbaycan Vilayətidir.

Dramaturqun “Anamın kitabı”, “Dəli yığıncağı”, “Danabaş kəndinin məktəbi” əsərləri ana dili ilə bağlı əsərlərdir.

Cəlil Məmmədquluzadənin əsərləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilinə latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunmuş və kitabxanalara hədiyyə olunmuşdur. Kitabın nəşri dörd cildə həyata keçirilmişdir. Adını çəkdiyimiz əsərlər kitabın birinci cildində yer almışdır. Bu cild 2004-cü ildə “Öndər nəşriyyat” tərəfindən Bakıda çap olunmuşdur.

Oxucuların marağına səbəb olan tədbirlərdən biri də icmallardır. İcmallar əlaqədar mövzu haqqında oxucularda geniş təəssürat yaradır. Bu səbəbdən də C. Məmmədquluzadənin “Anamın kitabı” əsərinin icmalının keçirilməsi oxucularda maraq doğurur. Yazıçı “Anamın kitabı” tragikomediyasını 1920-ci ildə qələmə almışdır. Əsərdə müstəqillik, soykökə bağlılıq, azərbaycançılıq məsələləri ilə yanaşı ana dili probleminə toxunulur. Dramda Zəhrabəyim ananın oğulları ayrı-ayrı ölkələrdə təhsil alıb geri qayıtmışlar. Lakin onlar təhsil aldıkları müddətdə öz dillərini unutmuş, qaldıkları ölkələrin dillərini öyrənmişlər. Qardaşlar hətta bir-birlərini də başa düşmür, analarına fikirlərini başa sala bilmirlər. Ananın övladlarını birliyə, qarşılıqlı anlaşmaya dəvət etmək cəhdləri heç bir nəticə vermir. Dram hər bir azərbaycanlı övladını öz dilini sevməyə, ölkə sərhədlərindən kənar da olduqda belə onu unutmamağa çağırır.

Əsərlərdən də görüldüyü kimi vətənçilik, ana dili, müstəqillik kimi məsələlər C. Məmmədquluzadənin əsərlərinin əsasını təşkil edir. Bu səbəbdən də oxucular tərəfindən bu əsərlərin oxunması onların ana dilimizə, vətənimizə olan məhəbbətini daha da artırır.

Qeyd etmək lazımdır ki, şagirdlərin müxtəlif inşa müsabiqələrində iştirakı onların ana dilimizə maraq və məhəbbətini artırır, onların bu sahədəki qabiliyyətlərini inkişaf etdirir. Ona görə də kitabxanalar tərəfindən bu kimi müsabiqələrin keçirilməsi yaxşı nəticələr verir. Xüsusən şeir müsabiqəsinin keçirilməsi məqsədə uyğundur. Müsabiqədə ən səlis, rəvan, gözəl intonasiyalı şeir deyən və qalib gələn uşaqlara təşkil olunmuş müxtəlif hədiyyələrlə yanaşı C. Məmmədquluzadə, Ə. Hüseynzadə, Əli Nəzmi, Y. V. Çəmən zəminlinin və ana dilimizlə bağlı yazan başqa yazıçı və şairlərimizin kitablarının hədiyyə olunması onların həvəsini daha da artırır.

Bildiyimiz kimi son zamanlar reklam plakatlarında, televiziya kanallarında sözlərimizin təhrif olunduğunun, bir çox səhvlərə yol verildiyinin şahidi oluruq. Bu kimi halları aradan qaldırmaq üçün kitabxanalar tərəfindən plakatların hazırlanması məqsədə uyğun ola bilər. Nümunə kimi bir neçə plakatı təqdim edirik. (Əlavə-1)

Kitabxanalarda mövzu ilə əlaqədar hər hansı bir əsərin səhnələşdirilməsinin uşaq psixologiyasına təsiri böyükdür. Ana dilimizlə bağlı C. Məmmədquluzadənin “Dəli yığıncağı” əsərindən bir fraqmentin səhnələşdirilməsi yuxarı sinif şagirdləri üçün maraqlı olar. Onların ana dilimizə olan məhəbbətini daha da artırır.

Məclis vaqə olur şəhərin hakimi Həzrət Əşrəfin idarəsində. Yuxarı başda sandalya üstündə əyləşib Hacı Əşrəf, yanında durub müavini Hacı Nayib. Bir tərəfdə sandalya üstə əyləşib doktor Lalbyuz, qabağında kürsü üstə kağız-küğuza baxır. Kənarda əyləşib şəhərin mötəbər tacirləri.

H a c ı N a y i b

Hacılar burada bir vacib məsələ var ki, ondan ötəri də həzrət Əşrəf sizi buraya dəvət edib, amma and verirəm sizi uzun qollu həzrət Abbasa, burada mümkünsə türkcə danışmayaq, çünki, Həzrət Əşrəfin mənə qeyzi tutur.

H a c ı C ə f ə r

Hacı ağa, and verirəm səni pəncətəni-əliəbayə bu dəfəliyə bizi əfv buyurunuz və mətləbi mətləbi bizim dildə bəyan ediniz ki, başa düşək; çünki necə də ki, sizə məlumdur.

H a c ı M ə m m ə d ə l i .

Pəh, pəh, pəh! Maşallah olsun doktor cənablarının elminə; necə də ki, ərəblər deyiblər: zahirindən elm yağır. A kişi, bizim müsəlmanların yəni həkimləri də bir həkimdirlər? Vallah billah and olsun getdiyim İmam Rzaya, heç baytar da deyillər. Həkim, bax, buna deyərlər ey! Amma heyif ki, deyəsən bizim dili yaxşı bilmir.

H a c ı C ə f ə r

Yəni, Hacı ağa, nə eybi var ki, bilmir?

Hacı Xudaverdi Yəni, Hacı ağa, bizim dildə nə mətləb var ki, onu bilsin ya bilməsin? Biləndə nə olacaq, bilməyəndə nə olacaq?

Hacı Məmmədəli. (hacılara) Hacı ağa, and olsun Allaha, mən ona təəccüb eləyirəm ki, bu zalım oğlu bizim dili biləyə-bilməyə dəliləri necə müalicə edəcək?

Hacı Nayib Yəni Hacı Məmmədəli ağa, dili bilməkdə ya bilməməkdə bir mətləb yoxdur. Odur ki, Hacı Əşrəf də bizim dili bilmir; indi görək bunun bilməməyinin kimə nə zərəri var? Həkim də bunun kimi. Nə eybi var?

Az yaşlı uşaqları da ana dilimizlə bağlı müəyyən təəssürat oyatmaq üçün onların yaşlarını nəzərə alaraq daha sadə və anlaşıqlı səhərciklərin hazırlanması münasib olar. Məhz bu səbəbdən də kiçik yaşlı uşaqlar üçün “Sarıköynəklərin nağılı”nı səhnələşdirmək onlarda maraq doğurar.

Aparıcı Yaz gəlmişdi. Hər tərəf yaşıllaşmış, ağaclar çiçəkləmişdi. Meşə al-əlvan çiçəklərlə örtülmüşdü. Təkcə təbiətdə deyil, canlılar arasında da bir canlanma var idi. Payızda uzaq ölkələrə uçub getmiş köçəri quşlar artıq geri qayıtmışdılar. “Qəhrəmanlarımız” olan Sarıköynəklər də qışı vətəndən çox-çox uzaqlarda keçirmişdilər. Bu müddət ərzində onlar qızılquşlarla dostlaşmış, hətta onların oxuduğu nəğmələri öyrənmiş, onların çıxardığı səslərlə bir-biri ilə danışmış, beləliklə də öz dillərini unutmuşdular. Doğma meşələrinə qayıtmış quşların bəziləri köhnə yuvalarını düzəldir, bəziləri isə özlərinə yeni yuvalar qururdular. Meşə sərçələri də ağaclarda və kollarda özlərinə çox ustalıqla səbətəbənzər yuvalar qururdular. Meşə sərçələrinin işləri bitər-bitməz sarıköynəklər yuvaların ağzını kəsdirib döyüşkən bir əda ilə belə dedilər:

Sarıköynəklər Bu yuvalar bizə məxsusdur. Tez buranı tərk edin.

Meşə sərçələri Xeyir, bu yuvaları biz özümüzə yeni tikmişik. Siz də bir az zəhmətə qatlaşıb özünüzə yuva qurun.

Aparıcı Quşların mübahisəsi getdikcə kəskinləşdi. Səs-küyə bütün meşə quşları uçub gəldilər. Meşə sərçələri ilə sarıköynəklər arasındakı mübahisə səngimək bilmirdi. Axırda belə qərara gəldilər ki, meşə bilicisi olan qırqovulun yanına şikayətə getsinlər. Quşlar qırqovulun yanına gəldilər. Sarıköynəklər heç kəsə imkan verməyərək şikayətə başladılar.

Sarıköynəklər Meşənin bu hissəsi bizim doğma vətənimizdir. Kolluqlardakı və ağaclarlardakı yuvaları bizim babalarımız qurublar.

Meşə sərçələri Xeyir, həmin yuvaları biz bu yaz min bir əziyyətlə toxumuşuq.

Aparıcı	Sarıköynəklər hay-küy salır, özlərini didib-tökür heç kəslə razılaşmaq istəmirdilər. Qırqovul belə qərara gəldi ki, quşları imtahan etsin. İki kağız parçasına iki sual yazıb quşlara təqdim etdi. Sərçələr asanlıqla sualı oxuyub cavabını verdilər. sariköynəklər isə yazıdan heç bir şey anlamadılar.
Qırqovul	Niyə sualıma cavab vermirsiniz?
Sarıköynəklər	Biz burada yazılanları oxuya bilmirik.
Qırqovul	Bu ki, sizin öz doğma dilinizdə - sariköynək dilində yazılmışdır.
Aparıcı	Sarıköynəklər pərt olaraq sakitcə dedilər:
Sarıköynəklər	Biz öz dilimizdə yazıb-oxuya bilmirik.
Aparıcı	Meşəni istehzalılı bir gülüş bürüdü.
Qırqovul	Bir şəxs ki, öz ana dilini bilmir, deməli o xalqının, vətəninin tarixindən, mənəviyyatından, adət-ənənəsindən xəbərdar deyil. Deməli bayaqdan sizin dediklərinizin hamızı yalan imiş. İtirilmiş torpağı sonradan geri qaytarmaq mümkündür, ancaq itirilmiş dili nə bərpa etmək nə də geri qaytarmaq mümkündür. Vətən isə hər şeydən əvvəl dil deməkdir. Vətəni qorumaq, onu itirmək istəməyən hər kəs ilk növbədə öz dilini qorumalıdır. Biz öz dilini bilməyən, ona hörmət etməyən heç bir quşla qonşu olmaq istəmirik.
Aparıcı	Bu sözlərdən sonra sariköynəklər bir kəlmə belə söyləmədən oranı tərk etdilər. Onlar özlərini müdafiə belə etmədilər. Çünki haqsız olduqlarını bildirdilər.

Kitabxanaçılar tərəfindən dünya dilləri haqqında olan maraqlı informasiyaların oxuculara çatdırılması onların diqqətini cəlb edəcək. Bu məqsədlə müxtəlif dünya xalqlarının dilləri haqqında olan bəzi məlumatları sizə təqdim edirik.

Yer üzündə təqribən 5-6 min dil mövcuddur. Kommunikasiyaların (kommunikasiya sözünün mənası birlikdə görülən iş, ünsiyyət deməkdir) inkişafı ilə əlaqədar olaraq canlı dillərin sayı iki həftədə bir dil olmaqla azalır.

Dilin qorunub saxlanması üçün o, təqribən yüz min adamın danışdığı dili olmalıdır. Hazırda 400-dən artıq dil itməkdə olan dil sayılır. Həmin dillərdə çox az sayda ahıl adam danışır. Ahıllar öldükcə dilləri də onlarla birlikdə ölür. Məsələn, Afrikada bikia dilində 1, qoundo dilində 30, elmolo dilində 8; Cənubi Amerikada texulçe dilində təqribən 30, itonama dilində 100; Şimali Amerikada kaquila dilində 100; Avstraliyada alau dilində təqribən 20 nəfər danışır.

Dillərin ölü dillərə çevrilməsinin səbəblərindən biri həmin dillərdə danışanların əhali sayı üzrə qeyri-bərabər yayılmasıdır. Belə ki, planetimizin əhalisinin 80 faizi yalnız 80 dildə danışa bilir. Bununla belə, 3,5 min dil Yer kürəsi əhalisinin 0,2 faizinin payına düşür. Dilin aradan çıxması prosesinin əsas səbəbi qloballaşma və miqrasiyadır. Adamlar kütləvi şəkildə kəndlərdən şəhərlərə köçdükləri üçün müəyyən vaxtdan sonra öz xalqının dilini unudur.

Hazırda mövcud olan dillərin yarısı təqribən yüz ildən sonra istifadədən kənarda qalacaqdır. Dillərin bir çoxu həmin dillərdə danışanların daha güclü dil

mühitinə daxil olması səbəbindən aradan çıxır. Buna görə də sayca kiçik xalqların və dövlətçiliyi olmayan xalqlar öz dillərinin aradan çıxmaq təhlükəsi ilə üzləşir. Uşaqların 70 faizdən azının öyrəndiyi dil ölümə məhkum dil sayılır. YUNESKO-nun "Yox olmaq təhlükəsi ilə üzləşən dünya dilləri Atlası"nın məlumatına görə, hazırda Avropada təqribən 50 dilin yox olmaq təhlükəsi var.

Linqvistikada canlı və ölü dil məfhumları məlumdur. Canlı dil insanların gündəlik ünsiyyətində işlədilən dildir.

Ölü dil isə nə vaxtsa istifadədən kənarlaşdırılmış və öz inkişafını dayandırmışdır. Latın dili ölü dillərdən biridir. Buna baxmayaraq, həmin dil dəyişməz qaldığından elmi terminlərin göstərilməsi üçün istifadə olunur. Latın dili müasir roman dillərinin xələfidir. Bir sıra hallarda ölü dil yenidən canlı dilə çevrilə bilər. Buna ivrit dilini misal göstərmək olar.

Suriya, finikiya, puni, Akkad, elam, şumer, tirren, ket, qədim Çin, çaqatay, hunn, Xəzər, bulqar, murom, meşşer, vediy, soqdi, Avesta, sak, parfiya, Midiya, qədim fars, orta fars, toxar, qədim Makedoniya, qədim yunan, Frigiya, venet, messap, dalmasiya, yan, qədim rus, qərbi rus, praslavyan, Prussiya, qot, şərqi german, qədim sakson, qədim ingilis, orta ingilis, qədim İrlandiya və s. dillər ölü dillərə misal göstərilə bilər.

Kitabxanalarda keçirilən əsas tədbirlərdən biri ədəbi bədii gecələrdir. Ana dilinə həsr olunmuş **“Əsrlərin yadigarı ana dilim”** adlı ədəbi bədii gecənin ssenarisini sizə təqdim edirik:

(Səhnədə Heydər Əliyevin dil haqqında sözləri əks olunmuş plakat asılıb)

İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalan bu ən qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu onun müqəddəs vətəndaşlıq borcudur.

Heydər.Əliyev

Tədbir M. Moqaməyevin ifasında “Azərbaycan” mahnısı ilə başlayır.
(Aparıcılar səhnəyə daxil olur.)

I aparıcı Qalxıb şah dağına söz istəyirəm,
Çatsın hay-harayım dinləyənlərə.
Mən nankor deyirəm, nacins deyirəm –
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Salam, əziz uşaqlar, əziz qonaqlar, bu günkü tədbirimiz ana dili mizə həsr olunub.

II aparıcı Dil nədir? Dil insan ünsiyyətinin çox mühüm vasitəsidir. Dil təfəkkürlə sıx əlaqədardır, informasiyanın qorunması və saxlanması sosial vasitəsidir. Dil cəmiyyətin təşəkkülü

zamanı ibtidai insanların birgə əmək fəaliyyəti prosesində yaranmışdır. Aydın anlaşılan nitqin meydana gəlməsi insanın, cəmiyyətin və şüurun sonrakı inkişafı üçün güclü vasitəyə çevrilmişdir. Dünya dilləri öz quruluşu, lüğət tərkibi və s. ilə fərqlənir.

I aparıcı

İnsanın bütün həyatı dillə bağlıdır. O lap balaca vaxtından ətrafındakıların danışığını eşidə-eşidə dil açmağa başlayır. Hələ heç əməlli başlı danışa bilmədiyi zamanlarda ana laylasındakı şirinliyi, doğmalığı hiss edir, nənəsinin nağıllarında hər sözün ahəngini öz zehninə hopdurmağa cəhd göstərir. Belə ki, dilimizin bizə sevdirməsində analarımızın rolu əvəzsizdir. Anamız şirin laylaları, nazlamaları, nağılları ilə bizə ana dilimizi aşılamiş, onu bizə sevdirmişdir.

Uşaq yavaş-yavaş böyüyüb məktəb illərinə qədəm qoyur. Müəllimin canlı söhbətləri, oxuduğu kitablar, heç özü də hiss etmədən, onun nitqini gündən günə zənginləşdirir, cilalayır. Hər birimiz böyüdükcə dilimizin şirinliyini hiss etmiş, onun sadəliyini, gözəlliyini və əzəmətini duyaraq onu daha çox sevməyə başlamışıq.

(Oxucu Bəxtiyar Vahabzadənin “Ana dili” şeirini söyləyir.)

Mənim anam
Savadsızdır,
Adını da yaza bilmir
Mənim anam...
Ancaq mənə,
Say öyrədib,
Ay öyrədib,
İl öyrədib;
Ən vacibi:
Dil öyrədib
Mənim anam...

Bu dil ilə tanımışam
Həm sevinci,
Həm də qəmi...
Bu dil ilə yaratmışam
Hər şeirimi,
Hər nəğməmi.
Yox, mən heçəm,
Mən yalanam,
Kitab-kitab sözlərimin
Müəllifi- mənim anam!..

- I aparıcı Bizim ana dilimiz Azərbaycan dilidir. Biz bu dilin sədası altında böyüyüb boya-başa çatmışıq. Xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsini yaradan Koroğlu da, Babək də bu dildə danışmış, Xətai, Füzuli kimi sənətarlarımız öz sənət nümunələrini bu dildə yaratmışlar. Bir sıra dünya ədəbiyyatı nümayəndələri də dilimizin gözəlliyinə heyran qalmış onu yüksək qiymətləndirmişlər: Böyük Fransa yazıçısı Aleksandr Düma dilimizin gözəlliyi haqqında belə bir ifadə işlətmişdir: “Bu dildə sait səslərin çox olması və ahəng qanunu həmin dili ən yaxşı musiqi dili imkanına malik etmişdir. Azərbaycan xalqı şair xalqdır. Burada analar öz uşaqlarını şeirlə, laylalarla yatırırdılar.”
- II aparıcı Bəli həqiqətən də bizim dilimiz geniş imkanlara malik bir dildir. Lakin onun bu səviyyəyə çatması heç də asanlıqla mümkün olmamışdır.
- I aparıcı Doğma dilimiz bu günümüzdə gələcəyə kimi məşəqqətli yollar keçmiş, əsrlər boyu təzyiqlərə məruz qalmışdır. Sasanilərin, ərəblərin, monqolların, rusların işğalları zamanı dilimizə böyük təsirlər olmuşdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq ana dilimiz öz varlığını qoruyub saxlaya bilmiş, bütün sınaqlardan üzü ağ çıxmışdır.

(Oxucu Bəxtiyar Vahabzadə “Ana dili” şeirini söyləyir.)

Dil açanda ilk dəfə ana söyləmişik biz,
“Ana dili” adlanır bizim ilk dərsliyiniz.
İlk mahnımız laylanı anamız öz südüylə
İçirir ruhumuza bu dildə gilə-gilə.

Bu dil, - bizim ruhumuz, eşqimiz, canımızdır,
Bu dil, - bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.
Bu dil, - tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi.
Bu dil, - əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoruyub, nəsillərə biz də hədiyyə verək.

Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,
Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,
Yatağına sığmayan çayların hiddətindən
Bu torpaqdan, bu yerdən
Elin bağırdan qopan, yanıqlı nəğmələrdən,
Güllərin rənglərindən, çiçəklərin iyindən,
Mil düzünün, Muğanın sonsuz genişliyindən,
Ağ saçlı babaların əqlindən kamalından,
Düşmənin üstünə cuman o Qıratın nalından

Qopan səsdən yarandım.
Sən xalqımın aldığı ilk nəfəsdən yarandın.

Ana dilim, səndədir xalqın əqli,hikməti,
Ərəb oğlu məcnunun dərdi səndə dil açmış.
Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti,
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış.
Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqlarla dolu
Tarixi varaqlanır,
Səndə neçə min illik mənim mədəniyyətim,
Şan-şöhrətim saxlanır.

Mənimadım sanımsan,
Namusum vicdanımsan.

Bu dil, - tanıtmış bizə dünyada hər şeyi,
Bu di, - əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoruyub nəsillərə biz də hədiyyə verək.

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,
Bunu iftixar bilən
Modalı ədəbazlar
Qəlbinizi oxşamır qoşmalar, telli sazlar.
Qoy bunlar mənim olsun.
Ancaq vətən çörəyi,
Sizlərə qənim olsun.

I aparıcı

Azərbaycanda dövlət dili funksiyasını tarixən müxtəlif dillər daşımışlar ki, bunların da işərisində əsas yeri ərəb, fars, rus dilləri tutmuşdur. Xalqın dili olan Azərbaycan dili müəyyən mərhələlərdə dövlət dili səviyyəsinə qalxmaq imkanına malik olsa da, bu uzun müddət gerçəkləşməmişdir. Hər şeydən əvvəl bu ona görə idi ki, mövcud dövlətlərin xarici siyasəti onların varlığı üçün daha vacib idi.

II aparıcı

Neçə-neçə müharibədən keçən Şah İsmayıl Xətai Azərbaycan dövlətini yaratmış, dilimizi də ilk dəfə olaraq rəsmi dövlət dili elan etmişdir. Xətai ilə yanaşı bir çox şairlərimiz ana dilimizdə sənət nümunələri yaratmış, öz əsərlərində ana dilimizi vəsf etmiş, onun şirinliyini, səlisliyini, xüsusilə vurğulamışlar.

(Oxucu Teyyub Qurbanın “Ana dilim” şeirini söyləyir.)

Anamın şirin laylası,
Varlığımın əks sədası,
Övladımın öz dünyası –

Ana dilim!

Cavanşirlər yadigarı,
Babəklərin şah vüqarı
Füzulinin misraları –
Ana dilim

Koroğlunun nəbəsidir,
Nərimanın nəfəsidir,
Üzeyirin nəgməsidir.
Ana dilim!

Heyran qoyub nağılları,
Xəzinəsi könül varı,
Hər cümləsi bir mirvarı –
Ana dilim!

Hər nidası – xan çinarım,
Hər vergülü göyçay
Sualları – dağ yollarım –
Ana dilim!

Onsuz olmaz günüm-gecəm,
Ondan ayrı düşsəm heçəm.
Öz duyğumdur, öz düşüncəm –
Ana dilim!

Uzaq eldə can sirdaşım,
Sədaqətli dost yoldaşım,
Hər ölkədə vətəndaşım –
Ana dilim!

Nəsillərə əmanətim,
Əsrlərə hekayətim.
Ürəklərə səyahətim –
Ana dilim!

Qələmimdir – alov saçan,
Aləmimdir – sirlər açan,
Eşqim, anam, Azərbaycan –
Ana dilim!

II aparıcı

Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycan Respublikasının rəsmi dili elan edilsə də, bu tamamilə formal xarakter daşımışdır. Bütün rəsmi sənədlər rus dilində yazılır, dövlət idarələrində rus dilinə üstünlük verilirdi.

Bütün maneələrə baxmayaraq müxtəlif dövrlərdə ziyalılarımız ana dilimiz uğrunda mübarizə aparmış doğma dildə qəzet və jurnallar nəşr etmişlər. Həsən bəy Zərdabinin “Əkinçi” qəzeti, Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalı, Əli bəy Hüseynzadənin “Füyuzat” jurnalı ana dilində olan ilk nəşr nümunələrimizdir. Bu nəşrlər ana dilimizin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir.

(Oxucu Süleyman Rüstəmin “Dilimə dəymə” şeirini söyləyir)

Mən sən dilimə dəymirəm, cəllad,
Gəl sən də bu ana dilimə dəymə!
Sənin də bağın var, gülün var, çəkin,
Bağımda əkdiiyim gülümə dəymə!

Həsədlərlə baxdın çəmənime sən,
Gör bir nələr etdin vətənime sən,
Yan- deyib, od vurdun bədənimə sən,
Altında atəşdir külümə dəymə!

Mən ağa ağ dedim, qaraya qara,
Sən məni istədin çəkəsən dara
Yenicə sağalır vurduğun yara,
Mənim bu yaralı könlümə dəymə!

II aparıcı

Dövlət dilimizin inkişafında, hazırki mövqeyinə çatmasında ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin xidmətləri danılmazdır. Dövlət başçımızın “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında ” imzaladığı 18 iyun 2001-ci il tarixli fərman müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Heydər Əliyevin başladığı bu siyasət prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir.

I aparıcı

Əsrlərin əmanəti olan doğma dilimizi qorumaq, ona hörmətlə yanaşmaq hamımızın müqəddəs borcumuzdur. Əmanətə isə xəyanət etmək olmaz.

II aparıcı

Bu gün elə insanlar vardır ki, ömrü boyu öz millətinin əhatəsində yaşayıb işləsə belə Azərbaycan dilində bir kəlmə belə olsun danışa bilmir və ya bu dildə danışmağı özünə ar bilir. Əlbəttə xarici dil bilmək müsbət haldır. Lakin doğma dili başqa

dillərə dəyişmək bağışlanılmaz bir haldır. Unutmaq olmaz ki, dilin varlığı millətin varlığını sübut edir. Dilimizə laqeyd yanaşanlar, eyni zamanda mənsub olduqları xalqa, onun milli mədəni dəyərlərinə, ədəbiyyatına laqeyddirlər.

(Oxucu Tofiq Bayramın “Ana dilim” şeirini söyləyir:)

Qalxıb şah dağına söz istəyirəm,
Çatsın hay-harayım dinləyənlərə.
Mən nankor deyirəm, nacins deyirəm –
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Bu dil şirinlikdə şərbət kimidir,
Qoruyan sərhəd kimidir,
Anamız vətən də qürbət kimidir –
Öz ana dilini bilməyənlərə!

İtsin gözlərimdən qoy ilim-ilim,
Qəzəb ümmanıyam, yoxdur sahilim.
İlan zəhəridir acıdır dilim –
Öz ana dili bilməyənlərə!

Döyüşdə bərkiyib el polad olur,
Zirvəyə uçmağa dil qanad olur.
Torpağın sevinci, dərdi yad olur –
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Mən qədim “Qarabağ şikəstəsi”yəm,
Üzeyir nəfəsli gül dəstəsiyəm.
Baqifin, Vurğunun nifrət səsiyəm –
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Beyninə girmədi ana öyüdü,
Əsilsiz yaşayıb, o bic böyüdü.
Görüm haram olsun qoy ana südü –
Öz ana dilini bilməyənlərə!

Nankorun qızıldan olsa dirəyi,
Dar gündə millətin olmaz gərəyi.
Haramdır vətənin halal çörəyi –
Öz ana dilini bilməyənlərə!

I aparıcı

Xalqımızın ölməz sənətkarlarından biri olan Ü.Hacıbəyov demişdi: “Ana dilimizə əhəmiyyət verməsək ola bilər ki, günlərin bir günü dilimiz itib-batar, yox olar və bir millətin də ki, dili

batdı onda o millət özü də batar: çünki bir millətin varlığına, isbatı-vücut etməsinə səbəb onun dilidir.

Uşaqlar arasında test sorğusu keçirməklə onların ana dilimiz haqqında olan biliklərinin nə səviyyədə olduğunu müəyyən etmək olar. Bu məqsədlə də aşağıda sizə 10 sualdan ibarət testi təqdim edirik.

1. Dünyada neçə dil ailəsi var?
 - A. 5
 - B. 4
 - C. 6
 - D. 7

2. Aşağıdakılardan hansı səhvdir?
 - A. Hind-Avropa dilləri dünyada mövcud olan dil ailələrindən biridir.
 - B. Azərbaycan dili oğuz dil qrupuna aiddir.
 - C. Dilimiz ilk dəfə Ş.İ. Xətai tərəfindən dövlət dili elan olunmuşdur.
 - D. Azərbaycan dili XVII əsrdə formalaşmışdır.

3. Azərbaycan dili ilk dəfə neçənci ildə dövlət dili elan olunmuşdur?
 - A. 1501
 - B. 1601
 - C. 1991
 - D. 1995

4. Doğma dilimiz ilk dəfə kim tərəfindən dövlət dili elan olunmuşdur?
 - A. Uzun Həsən
 - B. Şah İsmayıl Xətai
 - C. Məhəmməd Cahan Pəhləvan
 - D. Məmməd Əmin Rəsulzadə

5. Türk dilləri hansı dil qruplarına bölünür?
 - A. Altay, qıpçaq
 - B. Oğuz, karluq
 - C. Batu, qırğız
 - D. Oğuz, karluk, qıpçaq

6. Azərbaycan dili aşağıdakı dil qruplarından hansına aiddir?
 - A. Karluk
 - B. Qıpçaq
 - C. Oğuz
 - D. Qaqauz

7. Azərbaycan dili ilə bağlı fikirlər konstitusiyamızın neçənci maddəsində öz əksini tapmışdır?

- A.45
- B.46
- C.47
- D.48

8. “Dövlət dilinin təkmilləşdirilməsi haqqında” fərman H. Əliyev tərəfindən neçənci ildə imzalanmışdır?

- A. 2001
- B. 1999
- C. 2002
- D. 2000

9. Azərbaycan ədəbi dilini lüğət tərkibində nə qədər söz var?

- A. 100 000
- B. 200 000
- C. 300 000
- D. 50 000

10. “Azərbaycan dilində kütləvi nəşrlərin latın qrafikası ilə həyata keçirilməsi haqqında” sərəncam İlham Əliyev tərəfindən neçənci ildə imzalanmışdır?

- A. 2004
- B. 2005
- C. 2006
- D. 2007

Cavablar :

1. C	6. C
2. D	7. A
3. A	8. A
4. B	9. A
5. D	10. A

Sən
düzgünmü
yazırsan?

DÜZGÜN YAZ!

**ANA
DİLİM
ŞİRİNDİR.**

*ANA DİLİMİZ ƏN
BÖYÜK
SƏRVƏTİMİZDİR!*

ANA DİLİMİZİ YAXŞI ÖYRƏNƏK!

Ədəbiyyat siyahısı

Internetdə:

www.google.az

Kitablar:

1. Məmmədquluzadə Cəlil. Əsərləri. Dörd cildə. I cild. B.: Öndər nəşriyyat, 2004, 664 s.
2. Süleyman R. Seçilmiş əsərləri. Üç cildə. II cild. B.: Şərq-Qərb, 2005, 328 s.
3. Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri. I cild. B.: Öndər nəşriyyat 2004, 320 s.
4. Vahabzadə B. Şənbə gecəsinə gedən yol. B.: Azərnəşr, 1991, 334 s.

Dövrü mətbuatda:

1. Abdullayev E. Ana dilimizin qorunması və inkişafı, müvafiq qanunvericilik aktları və Konstitusiyaya ilə tənzimlənir // Azərbaycan müəllimi. - 2004. - 30 iyul
2. Abdullayeva K. Dil və təhsil dövlətlərarası əməkdaşlığın mühüm vasitəsidir. // Azərbaycan.- 2002.-22may
3. Aydınoglu T, Salmanov R. Azərbaycan dili- milli varlığımızın aynası // Xalq qəzeti. – 1994. – 10 yanvar
4. Bayramov D. Dövlət dilini bilmək hər bir vətəndaşın borcudur. // Azərbaycan. – 2002. – 1 may
5. Cəfərov N. Azərbaycan dövlətinin dili // Azərbaycan. – 2001.- 18 avqust
6. Çobanov M. N. Ədəbi dilimiz xalqımızın milli sərvətidir // Azərbaycan . - 2000. – 26 fevral
7. Əliyev T. Dil xalqın varlığının təsdiqidir. // Azərbaycan . – 2001. – 18 avqust
8. İmanov Ə. Dil müstəqil dövlətçiliyin əsas atributudur. // Xalq qəzeti. – 2003. – 27 fevral.
9. Qaraum Q. Dövlət dili dövlətdən qayğı gözləyir // Azərbaycan . – 1994. – 3 may
10. Namirə. Dilimiz bu gün // Planet . – 2004. – № 1
11. Nuriyeva T. Dilin də öz keçid dövrü var // Xalq qəzeti. – 2008. – 11 mart

12. Vəfa Z. Dilimizin təmizliyini və bəllurlüğünü qorumaq hər birimizin borcudur.
// Azərbaycan . – 2002. – 18 iyun

13. Vəliyev A. Dilimizin saflığını qorumaq hamımızın borcudur. // Azərbaycan.
2001. – 22 sentyabr.

Tərtib edən: Xəyalə Xəlilova – F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının
Elmi-metodika şöbəsinin baş kitabxanaçısı.

Redaktor: Fizurə Quliyeva – F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının
direktoru